

Людмила КОТЛОВА

доцентка кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
кандидатка психологічних наук,
доцентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Ірина НЕВОДНИЧА

асистент кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

**ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ**

***Анотація.** У статті представлено результати дослідно-експериментальної роботи щодо визначення рівнів сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Сенсорний розвиток розглядається як ключова передумова формування пізнавальної діяльності, логічного мислення, емоційної сфери, мовлення та дрібної моторики. Для вивчення когнітивної, емоційно-мотиваційної та діяльнісної складових сенсорного розвитку застосовано методику «Кубики» (Ю. Нікітін), завдання «Мій будинок» (П. Катанюк) та «Тест Круглера». Отримані результати засвідчили, що значна частина дітей експериментальної групи має середній та низький рівні сформованості сенсорних умінь, зокрема труднощі у розрізненні форми, кольору, величини та просторового розташування предметів. Частина дошкільників виявила недостатній рівень практичних навичок, творчої активності та ініціативності під час виконання завдань, що свідчить про несформованість сенсорних еталонів. У роботі обґрунтовано необхідність формувального впливу та запропоновано доцільність упровадження арт-терапевтичних технологій як ефективного засобу розвитку сенсорних функцій дітей із ЗНМ.*

Ключові слова: сенсорний розвиток, дошкільники, загальне недорозвинення мовлення, сенсорні еталони, пізнавальна діяльність, просторові уявлення, арт-терапія.

Annotation. The article presents the results of research and experimental work on determining the levels of sensory development of middle preschool children with general speech underdevelopment (GSD). Sensory development is considered a key prerequisite for the formation of cognitive activity, logical thinking, emotional sphere, speech and fine motor skills. To study the cognitive, emotional-motivational and activity components of sensory development, the "Cubes" method (Yu. Nikitin), the "My House" task (P. Katanyuk) and the "Krugler Test" were used. The results obtained showed that a significant part of the children in the experimental group has an average and low level of formation of sensory skills, in particular, difficulties in distinguishing the shape, color, size and spatial arrangement of objects. Some preschoolers showed an insufficient level of practical skills, creative activity and initiative when performing tasks, which indicates the unformedness of sensory standards. The work substantiates the need for formative influence and suggests the feasibility of implementing art therapy technologies as an effective means of developing sensory functions in children with SNM.

Keywords: sensory development, preschoolers, general speech underdevelopment, sensory standards, cognitive activity, spatial representations, art therapy.

Актуальність. Сенсорний розвиток є важливою умовою оволодіння дітьми дошкільного віку різними видами практичної діяльності. Формування логічного мислення в дошкільному періоді відбувається через активний розвиток органів чуття, адже пізнавальні процеси безпосередньо залежать від якості сенсорного сприймання.

Середній дошкільний вік вважається найбільш чутливим періодом для вдосконалення сенсорних функцій та формування уявлень про навколишній світ, що підкреслює необхідність цілеспрямованого сенсорного виховання. Дослідження в спеціальній освіті доводять, що належний розвиток органів чуття є фундаментом для формування інтелекту та успішного навчання. Сенсорний розвиток дошкільників відіграє ключову роль у становленні їхніх пізнавальних здібностей, мовлення, емоційної сфери, розвитку дрібної моторики та соціальних умінь.

Дослідно-експериментальна робота із визначення рівня сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ проводилась на базі Коростенського ЗДО №21 упродовж 2025 рр. У дослідженні брали участь 38 дітей середнього дошкільного віку (8 дітей із загальним недорозвитком мовлення та 30 дітей

із нормою розвитку мовлення), які були поділені на контрольну та експериментальну групу.

З метою вивчення когнітивного критерію сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку ми обрали проєктивну методику Кубики (Ю.Нікітін), що мала на меті: визначення сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, а саме *розпізнавання кольорів, розмірів і форм предметів, просторового розташування*. Також оцінювалося вміння дітей працювати за зразком і творчість дитини із ЗНМ.

За результатами виконання діагностичної методики встановлено, що у дітей експериментальної групи високий рівень сенсорного розвитку продемонстрували 19,3% учасників, тоді як у контрольній групі цей показник становив 29,2%. Дошкільники з високими результатами швидко й без помилок складали квадрат за зразком, успішно продовжували запропоновану серію фігур та визначали зайві елементи. Вони вільно орієнтувалися у формі, кольорі та просторовому розташуванні предметів. Їхні роботи були акуратними, логічно завершеними та не потребували додаткових виправлень. Виконання завдань відбувалося з ініціативністю, творчим підходом і повною самостійністю.

Більшість дітей продемонстрували середній рівень сформованості сенсорних умінь (39,2% – у експериментальній групі, 39,4% – у контрольній). Такі дошкільники загалом справлялися із завданням складання фігур за зразком, однак у їхніх роботах спостерігалися певні неточності щодо форми, розміру та розташування елементів. Незважаючи на це, результати були змістовними та охайними; діти проявляли старанність та інтерес. Ідеї продовження серій фігур вирізнялися оригінальністю. Проте для виконання завдань їм знадобилося більше часу та додаткові пояснення з боку дорослого.

Низький рівень сенсорного розвитку виявлено у 42,3% дітей експериментальної групи та у 32,3% – контрольної. Ці дошкільники проявляли мінімальну зацікавленість у виконанні завдань, могли відтворити лише окремі елементи фігур, а частина робіт залишалася незавершеною. Просторове розташування деталей часто було нелогічним або хаотичним. Виконання завдань потребувало постійної підтримки дорослого, а також значно

перевищувало відведений час. На нашу думку, такі результати пов'язані з недостатньою сформованістю сенсорних еталонів і браком відповідного сенсорного досвіду, який є основою якісного сприймання та аналізу.

Для дослідження емоційно-мотиваційної складової сенсорного розвитку було використано діагностичне завдання «Мій будинок» (автор – П. Катанюк). За його допомогою ми визначили рівень обізнаності дітей щодо кольорів, форм, просторового розташування предметів, а також їхню активність та зацікавленість у художньо-зображувальній діяльності. Аналіз дитячих малюнків дав змогу встановити, що більшість дошкільників із цікавістю долучалися до роботи, хоча не всі змогли успішно її завершити. Під час бесіди за створеним малюнком діти переважно правильно називали колір, форму та розмір предметів, проте виникали труднощі з описом їх просторового розміщення: розташування будиночка на аркуші, хмаринок угорі та травички внизу.

У результаті узагальнення даних з'ясовано, що до середнього рівня було віднесено 39,3% дітей експериментальної групи та 50,6% контрольної. Ці дошкільники загалом відтворили запропоноване завдання, однак іноді плуталися в назвах кольорів, не могли одразу визначити просторові відношення між елементами малюнка («що над чим», «що під чим»), потребували підказок і пояснень педагога.

Високий рівень сенсорного розвитку виявлено у 10,2% дітей експериментальної групи та 15,3% контрольної. Такі діти впевнено відповідали на запитання, проявляли ініціативність, інтерес і позитивне ставлення до обстеження властивостей предметів. Вони добре орієнтувалися у сенсорних еталонах і вміли їх застосовувати у завданні.

Водночас значна частина дітей продемонструвала низькі показники сенсорного розвитку (39,3% у експериментальній групі та 34,1% у контрольній). Такі дошкільники виявляли недостатню зацікавленість, мали обмежені знання та вміння, часто не могли самостійно завершити малюнок, неохоче відгукувалися на пропозицію домалювати додаткові елементи. Вони охоче приймали допомогу дорослого, але самостійної активності виявляли мало. Під час розмови діти не завжди правильно визначали колір, форму чи просторове розташування зображених предметів.

Діяльнісна складова сенсорного розвитку була діагностована за використанням методики «Тест Круглера» із метою оцінювання практичних умінь та навичок дітей, їх креативності, нешаблонності мислення у процесі різних видів діяльності крізь призму сенсорного розвитку.

Отже, на нашу думку, діти із зацікавленням долучалися до виконання завдання, проте не всі змогли успішно його завершити. Під час бесіди за створеними малюнками (квіточками) більшість дошкільників правильно називали їхній колір і розмір, однак виникали труднощі з визначенням просторового розташування квітки на аркуші, а також з поясненням того, що хмаринки мають бути зображені вгорі, а травичка – внизу.

Серед дітей експериментальної групи 45% і 20% дітей із контрольної групи продемонстрували посередній рівень виконання завдання: вони загалом намалювали квітку, але інколи плутали назви кольорів, не відразу орієнтувалися в просторовому розміщенні квіточки, хмаринок і трави за принципами «що над чим», «що під чим». У 15% дітей експериментальної групи та 20% дітей контрольної отримані малюнки виявилися яскравими, творчими та змістовними. Ці діти активно включалися у мовленнєво-літературну діяльність: вигадували цікаві сюжети про життя квітки, будували висловлювання логічно, зв'язно та послідовно.

Таким чином, за підсумками всіх проведених завдань було отримано комплексне уявлення про рівень сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ на констатувальному етапі експерименту (див. рис. 1).

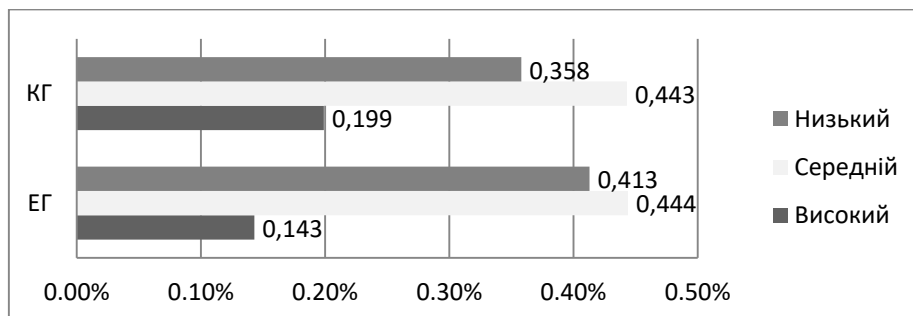


Рис. 1. Узагальнені результати діагностики рівнів сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ (за даними констатувального експерименту)

Отримані результати засвідчили, що більшість дітей експериментальної групи продемонстрували середній або низький рівні

сенсорного розвитку, зокрема щодо вміння розрізняти форму, колір, величину предметів та визначати їх просторове розташування.

У 44,4% дітей експериментальної групи та 44,3% дітей контрольної групи сформованість сенсорних умінь перебувала на середньому рівні. Ці діти могли розрізняти величину предметів, порівнювати їх між собою, визначати колір і форму, а також частково орієнтувалися у властивостях предметів за допомогою тактильного сприймання.

Низький рівень сенсорного розвитку було зафіксовано у 41,3% дошкільників експериментальної групи та 35,8% дітей контрольної. Труднощі проявлялися у визначенні просторових відношень (праворуч–ліворуч, всередині–зовні), у сприйманні цілісного зображення на площині, а також у встановленні взаємних властивостей предметів.

Лише незначна частина дітей – 14,3% експериментальної групи та 19,9% контрольної – показали високий рівень сформованості сенсорних умінь, відповідний віковим нормам. Ці дошкільники розпізнавали форму й колір предметів, правильно порівнювали їх, впізнавали за дотиком і могли описати їх просторове розміщення. Водночас вони не проявляли достатньої зацікавленості у різних видах діяльності та часто працювали лише за підтримки педагога, не виявляючи самостійності й активності.

Проте значна частина дошкільників – половина експериментальної групи та третина контрольної – характеризуються низькою сформованістю сенсорних умінь і навичок, які є основою формування сенсорних еталонів та подальшого пізнавального розвитку.

Висновки. Враховуючи більшу частку дітей з низьким рівнем сенсорного розвитку в експериментальній групі, доцільно здійснити формувальну роботу з використанням різних видів продуктивної діяльності, зокрема конструювання. Ми вважаємо обґрунтованим розроблення методики сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із застосуванням арт-терапевтичних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордій Н. Предметно-ігрове середовище як засіб сенсорного виховання дітей 5 року життя: теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61, том 1, 2023. С.256-263.